

УДК 339.545

ВОЙТОВ С. Г.,

к.е.н., старший науковий співробітник

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ТОРГОВЕЛЬНІ САНКЦІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ

Анотація. В статті здійснено науковий аналіз причин та наслідків потенційного введення Росією торговельних санкцій проти України з початку 2016 року. Огляд обґрунтованості можливих загроз для російської економіки здійснюється через призму міжнародних договорів, підписаних між Росією та Україною, й економіко-статистичних особливостей динаміки зовнішньої торгівлі між країнами, що протягом останніх років показують тенденцію практично повного руйнування. Разом з тим, в рамках економіко-статистичного аналізу залишків товарного експорту до Росії виявляється несуттєвість для України наслідків російських торговельних санкцій, що будуть введені з початку 2016 року.

Ключові слова: торговельна війна, реекспорт, російське ембарго, російське мито, зовнішня торгівля України та Росії.

С.Г. Войтов, к.э.н., старший научный сотрудник ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

ТОРГОВЫЕ САНКЦИИ РОССИИ ПРОТИВ УКРАИНЫ: АНАЛИЗ ПРИЧИН И ПОСЛЕДСТВИЙ

Аннотация. В статье осуществлен научный анализ причин и последствий возможного применения Россией торговых санкций против Украины с начала 2016 года. Обзор обоснованности возможных угроз для российской экономики осуществляется исходя из международных договоров, подписанных между Россией и Украиной, и экономико-статистических особенностей динамики внешней торговли между странами, что в последние годы показывает тенденцию практически полного разрушения. Вместе с тем, в рамках экономико-статистического анализа остатков товарного экспорта в Россию оказывается несущественность для Украины последствий российских торговых санкций, которые будут введены с начала 2016 года.

Ключевые слова: торговая война, реэкспорт, российское эмбарго, российская пошлина, внешняя торговля Украины и России.

Voitov S.G., Ph.D. in Economics, Senior Research Specialist, SO «Institute for economics and forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences»

RUSSIAN TRADE SANCTIONS AGAINST UKRAINE: ANALYSIS OF REASONS AND CONSEQUENCES

Abstract. The scientific analysis of reasons and consequences of potential introduction of the Russian trade sanctions against Ukraine since the beginning of 2016 has been carried out in the article. Overview of possible threats to the Russian economy is made through the prism of international agreements signed between Russia and Ukraine, and economico-statistical characteristics of foreign trade between the countries, that show the completely destructive tendency over recent years. However, within the framework of economico-statistical analysis of remnants of merchandise exports to Russia it is found the nothingness of consequences of Russian trade sanctions against Ukraine, that will introduced since the beginning of 2016.

Keywords: trade war, re-export, Russian embargo, Russian tax, foreign trade of Ukraine and Russia.

Постановка проблеми. Економічна могутність країн Європейського Союзу довела ефективність європейської моделі економічного розвитку й визначила безальтернативність західного вектору економічної інтеграції України. При цьому, еволюційно наступним кроком на шляху до побудови розвиненої європейської моделі розвитку для України є введення у дію і практична реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Детальний огляд Угоди про асоціацію визначає з одного боку її як карту економічних реформ, з іншого – за умови успішної реалізації визначених нею нормативів, як квиток до спільноти країн інтенсивного зростання з достатнім рівнем економічного розвитку.

Разом з тим, як свідчить практика практично усього періоду існування незалежної Української держави, національна євроінтеграційна стратегія завжди знаходила супротив з боку Російської Федерації. Не виключенням стала жорстка протидія підписанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода про асоціацію). Намагання російського політикуму не допустити підписання Угоди про асоціацію аргументувалося негативними економічними наслідками як для російської сторони, так і для країн Митного союзу та Євразійського економічного простору (далі – МС та ЄЕП). При цьому, ключовою загрозою настання негативного економічного ефекту для російської економіки була б провокація масового і неконтрольованого реекспорту товарів з країн ЄС в умовах зони вільної торгівлі з Україною та витіснення українських товарів європейськими на російський ринок.

Аналіз нормативно-правової бази РФ, як основного *джерела* й підстав для майбутнього застосування санкцій проти України виявляє, що для захисту національного ринку у зв'язку з імовірністю настання

негативних наслідків описаних вище, постановою уряду РФ від 19.09.14 р. № 959 «О введении ввозных таможенных пошлин в отношении товаров, страной происхождения которых является Украина» [1] приймається рішення, що у випадку практичного застосування економічної частини Угоди про асоціацію Україною, відносно ключових товарів українського експорту до Росії (згідно додатку до постанови на 9 сторінках) буде введено ставки ввізного мита у відповідності з торговельним режимом найбільшого сприяння, що по суті буде означати порушення з боку РФ умов вільної торгівлі з Україною, визначених Договором про зону вільної торгівлі СНД від 18.10.11 р. (далі – Договір про ЗВТ СНД від 2011 р. [2]). Останнє юридично обґрунтовується російською стороною через положення додатку 6 до вже згаданого Договору про ЗВТ СНД від 2011 р: наявність шкоди чи загроза виникнення негативних наслідків для відповідних галузей промисловості у результаті застосування Угоди про асоціацію з ЄС з боку України. Варто вказати, що скасування умов вільної торгівлі по ряду торговельних позицій з боку Росії в односторонньому порядку вже було застосовано відносно Молдови після підписання й ратифікації нею Угоди про асоціацію та створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС (постанова уряду РФ від 31.07.14 р. № 736) [3]. Аргументами сказаному було все те ж положення додатку 6 до Договору про ЗВТ СНД від 2011 р.

Разом з тим, по відношенню до торговельного режиму «РФ – Україна» постановою уряду РФ від 19.09.14 р. № 959 Росія не обмежилася. Зважаючи на дедалі більшу ескалацію торговельно-економічного й військово-політичного протистояння з Україною, а також як зворотній захід за приєднання України до європейських санкцій проти Росії постановою уряду РФ від 13.08.15 р. № 842 тарифні обмеження попередньої постанови № 959 були доповнені ембарго ряду сільськогосподарської продукції з України (згідно списку затвердженого постановою уряду РФ від 07.08.14 р. № 778 (зі змінами та доповненнями) [4;5] – яловичина, свинина, риба, молоко та молочна продукція, овочі, фрукти, ковбаси, інші харчові продукти) у відповідь на набуття чинності економічної частини Угоди про асоціацію (але не пізніше 01.01.16 р.).

Таким чином, у випадку, якщо в ході переговорного процесу з російським урядом не буде досягнуто окремих двосторонніх домовленостей, торговельний режим з Росією окрім позбавлення режиму вільної торгівлі товарів зі списку постанови РФ від 19.09.14 р. № 959 (а це близько 20% українського експорту до Росії) буде доповнено повним ембарго ряду ключових товарів сільськогосподарського експорту з України до Росії уже з початку 2016 року (2,7% експорту України до РФ).

Указане, зважаючи на те, що застосування мит чи ембарго з боку РФ набуде чинності вже з початку дії економічної частини Угоди про асоціацію, а саме з січня 2016 року визначає **актуальність** визначеного дослідження. Відсутність же концептуальних робіт з боку українських науковців об'єктивно зумовлює **мету** науково-практичного аналізу проведеного далі, а саме: аналіз обґрунтованості висунутих російським урядом загроз Угоди про асоціацію для економіки РФ, а також наслідків російських санкцій для України.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап взаємодії України з інтеграційним утворенням країн МС та ЄСП визначається рамками Договору про зону вільної торгівлі СНД від 18.10.11 р., ратифікованого у липні 2012 р. Договір про ЗВТ СНД від 2011 р. містить ряд положень, що визначають режим та умови вільної торгівлі, проте для безпосереднього доведення нормативно-правової неможливості реекспорту європейських товарів на російський ринок через Україну звернемося до Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав (далі – Угода) [6], що є невід'ємною частиною до згаданого договору. Правила, визначені Угодою, діють стосовно товарів, що походять з держав-учасниць Угоди і знаходяться в торговельному обігу між цими державами, а отже загальнообов'язкові для їх застосування у міжнародних торговельних відносинах між Росією та Україною.

Пункт 5.1 розділу 5 Угоди безпосередньо й однозначно визначає умови, за яких товари, що перебувають в зовнішньоторговельному обігу держав-учасниць Угоди (у тому числі РФ і України) користуються режимом вільної торгівлі, а саме:

1. Відповідність товарів критеріям походження, що чітко визначаються Угодою та підтверджуються наданням сертифікату про походження товару форми СТ-1.

2. Для підприємств: товари вивозяться на підставі «прямого» договору (контракту) між резидентами держав-учасниць Угоди й «прямої» поставки з митної території однієї держави-учасниці Угоди на митну територію іншої держави-учасниці Угоди; для фізичних осіб: товари вивозяться (ввозяться) фізичною особою резидентом держави-учасниці Угоди шляхом «прямої» поставки з митної території однієї держави-учасниці Угоди на митну територію іншої держави-учасниці Угоди.

3. Товари не залишають територій держав-учасниць Угоди, за винятком випадків, коли товар знаходиться або переміщується територіями третіх країн під митним контролем, документально підтвердженим митними органами таких країн.

Указані правила є типовими для усіх країн-учасниць Угоди та у випадку недотримання хоча б одного з них, переміщуваний через митний кордон товар позбувається режиму вільної торгівлі, а отже й тарифних і нетарифних преференцій з ним пов'язаних. Таким чином, оцінка ситуації, коли б зацікавлений суб'єкт господарської діяльності зробив спробу імпортований до України з ЄС товар безперешкодно шляхом реекспорту перемістити на митну територію Російської Федерації зводиться до того, що:

1. Повністю вироблені чи перероблені в ЄС товари імпортовані до України без подальшої суттєвої обробки чи переробки на території України не будуть мати українського походження, а тому не отримають ключового документу, що необхідний для преференційного (безмитного) ввезення на митну територію Російської Федерації – сертифікату про походження форми СТ-1. При цьому детальний механізм та критерії

повністю вироблених, оброблених чи перероблених товарів для умов отримання товарами українського походження визначені в тексті Угоди і додатках до неї. Указаний механізм погоджений і підписаний як з боку українського, так і з боку російського уряду.

2. Товари імпортовані до України з ЄС, не будуть такими, що відповідають умовам «прямого» договору (контракту) між підприємствами резидентами держав-учасниць Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав (в нашому випадку українським та російським підприємством). Українське підприємство буде лише посередником між європейським та російським.

3. Товари, потенційно до яких існує загроза їх реекспорту до Росії, не зможуть безтранзитно оминувши митну територію України потрапити до Російської Федерації на умовах зони вільної торгівлі. При цьому, на указаних умовах порушується умова «прямої» поставки з митної території однієї держави-учасниці Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав на митну територію іншої держави-учасниці Угоди.

Разом з тим, не виключаємо поодинокі спроби нелегального реекспорту до Російської Федерації європейських товарів, що можуть бути ввезені безмитно на територію України в умовах зони вільної торгівлі з Європейським Союзом. При цьому, для запобігання указаному, є ряд засобів, які унеможливають визначене додатком 6 Договору про ЗВТ СНД від 2011 р. «завдання шкоди чи загрозу завдання шкоди промисловості Митного союзу чи держави-учасниці Митного союзу», або ж взагалі зводять ініціативу незаконного реекспорту до нуля, а саме:

1. Розділом 6 вже згаданої Угоди [6] передбачається, що у випадку виникнення сумнівів стосовно бездоганності чи справжності сертифікату СТ-1 або відомостей, що у ньому містяться, російські митні органи можуть звернутися до митних органів чи торгово-промислової палати України (яка видала указаний сертифікат СТ-1) з проханням перевірки справжності (верифікації) сертифікату, чи наданням додаткових відомостей по ньому. При цьому, держави-учасниці Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав регулярно й на постійній основі обмінюються зразками бланків сертифікатів СТ-1, зразками підписів осіб, які мають право засвідчувати сертифікати, відбитками печаток уповноважених органів, а також інформацією про найменування та адреси уповноважених на видачу сертифікатів про походження органів.

2. Відповідними підрозділами митних органів ведеться моніторинг й постійна аналітична робота в напрямку виявлення фальсифікації документів про походження, результати указаної роботи розсилаються у вигляді орієнтувань по митній системі у цілому, а також з метою посилення митного контролю окремих груп чи найменувань товарів. При цьому, заходи запобігання фальсифікації походження передбачають окрім безпосереднього контролю під час митного оформлення (як в Україні, так і в Російській Федерації) перевірку на предмет відповідності походження товару після митного оформлення шляхом пост-митного аудиту. Останній як правило здійснюється з залученням найбільш широкого кола експертів й підрозділів митниці та може включати перевірку (верифікацію) як самого сертифікату про походження, так і критеріїв достатності переробки товару, на відповідність зазначеному походженню.

3. Практика перевірки напряму визначення країни походження товару у випадку підозри щодо реекспорту товарів європейського походження під виглядом українських до Росії не обмежується лише двосторонніми відносинами двох держав, адже фіксація факту й обсягів переміщення буде проведена митними відомствами на трьох кордонах – ЄС, українському та російському. А тому, запит даних митної статистики й їх співставлення дозволить досить легко виявити й завадити намаганням незаконного реекспорту.

Таким чином, визначаючи загрозу реекспорту європейських товарів на ринок Російської Федерації в умовах зони вільної торгівлі України та Європейського Союзу, російські урядовці й аналітики повністю ігнорували існування собою ж прийнятих правил походження товарів в рамках країн СНД, норми яких повністю унеможливають легальний й створюють достатньо надійний механізм захисту й протидії незаконному реекспорту. При цьому, локальні випадки незаконного переміщення європейських товарів під виглядом українських до Російської Федерації аж ніяк не несуть суттєвої загрози російській економіці й можуть бути легко нівельовані з боку як української, так і російської системи митного контролю через перевірку сертифікатів про походження товарів, лабораторного чи експертного контролю рівня достатності переробки товару, пост-митного аудиту, зіставлення даних міжнародної торговельної статистики, тощо.

Окрім повністю визначених нормативних підстав неможливості реекспорту європейських товарів на ринок Російської Федерації в умовах зони вільної торгівлі України та Європейського Союзу, вкрай низьким є шанс, що європейські товари почнуть заповнювати російський ринок під прикриттям товарів українського походження з огляду на цілком об'єктивні економічні передумови, а саме стрімкої девальвації російської національної валюти (рубля) по відношенню до євро та решти валют країн Європейського Союзу, що не входять до зони євро.

Оцінивши рівень падіння російського рубля, наприклад, до євро в період найбільш стрімкої його девальвації – з початку 2014 року до вересня 2015 року (табл. 1) є цілком очевидно, що європейські товари для пересічних громадян Російської Федерації стали дорожчими більш ніж на 166 %, що вочевидь значно знижує їх конкурентоспроможність та попит на російському ринку в порівнянні з російськими, а тому можливість уникнення російських мит, середньоарифметичний рівень яких згідно даних СОТ складає близько 7,7 % навряд буде визначати загрозу того, що зона вільної торгівлі України з Європейським Союзом буде фактором, що спонукатиме до нелегального реекспорту на територію Російської Федерації європейських товарів.

Таблиця 1

Динаміка окремих валютних показників Російської Федерації

	на 01.01.2014 р.	на 01.09.2015 р.
Курс EUR/RUB	45,0559	74,8478
Рівень девальвації російського рубля, %	-	166,1

Джерело: складено за даними Центрального банку Російської Федерації [7]

Практично повністю знищує нормальні зовнішньоторговельні відносини, не кажучи про загрозу уже згаданого масового реекспорту чи витіснення українських товарів на російський ринок європейськими, непередбачувана та дискримінаційна торговельно-економічна політика Росії по відношенню до України. «Газові», «молочні» та «сирні», «шоколадні» торговельні війни, введення утилізаційного збору на легкові та вантажні авто, тестування російської системи митного контролю, в результаті якої на кілька днів у серпні 2013 р. був припинений український експорт до РФ, загроза ембарго на сільськогосподарський імпорту з України вже з початку 2016 року – лише неповний список дискримінаційних заходів, що були вжиті з боку Російської Федерації по відношенню до української продукції за останній час. Як наслідок, узагальнені показники зовнішньоторговельного обороту між Україною та РФ свідчать про стійку тенденцію до припинення торговельних відносин з останньою (табл. 2, рис. 1, рис. 2).

Таблиця 2

Динаміка зовнішньоторговельних показників України з РФ

	ЕКСПОРТ					
	2013	2014		6 міс. 2015		
	обсяг (млрд.\$)	обсяг (млрд.\$)	Динаміка 2014/13 (%)	обсяг (млрд.\$)	Динаміка 6 міс. 2015/ 6 міс.2014 (%)	Динаміка 6 міс. 2015/ 6 міс.2013 (%)
Загальний обсяг	63,31	53,9	-14,9	18,53	-35,3	-39,7
до РФ	15,07	9,8	-35,0	2,32	-59,4	-69,4
	ІМПОРТ					
	2013	2014		6 міс. 2015		
	обсяг (млрд.\$)	обсяг (млрд.\$)	Динаміка 2014/13 (%)	обсяг (млрд.\$)	Динаміка 6 міс. 2015/ 6 міс.2014 (%)	Динаміка 6 міс. 2015/ 6 міс.2013 (%)
Загальний обсяг	76,96	54,43	-29,3	17,28	-38,4	-50,6
з РФ	23,23	12,7	-45,3	2,86	-65,0	-70,2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [8]

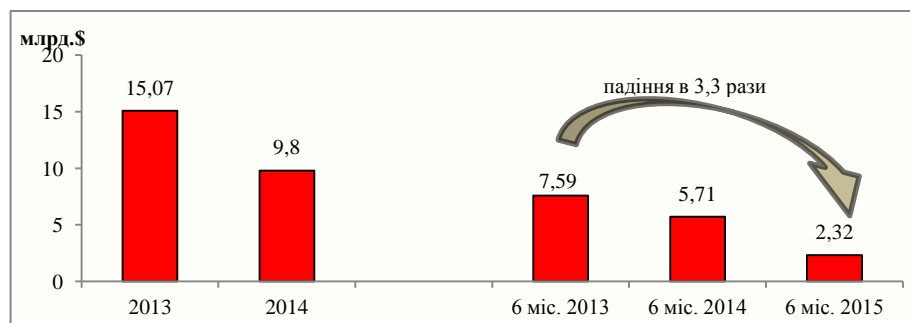

Рис. 1. Експорт з України до Росії [8]

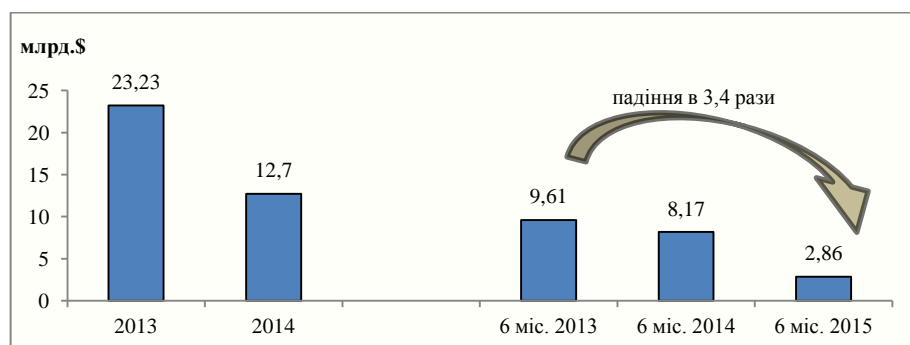

Рис. 2. Імпорт з Росії до України [8]

Найбільш очевидним результат російської торговельної політики виявляється порівнянням статистики першої половини 2015 року з тим же періодом 2013 року: обсяги експортно-імпортних операцій між країнами впали більш ніж втричі й мають неухильну тенденцію до ще більшого зниження.

На фоні відкритої як військово-політичної, так і торговельно-економічної агресії, українські експортери не стали чекати російських мит чи ембарго з 2016 року. Як свідчить статистика (рис. 3), обсяг товарів, які підпадуть під російські мита за два останні роки упав більш ніж у чотири рази й за даними 6 міс. 2015 року склав усього 455,5 млн. дол. Тобто 2,5 % від того, що Україна експортує світові загалом. Ще більш мізерні обсяги експорту до Росії сільгосптоварів, на які буде накладено ембарго. В порівнянні з 2013 роком вони впали близько як 5 разів до 62,26 млн. дол., й нині складають лише 0,34 % загального українського експорту.

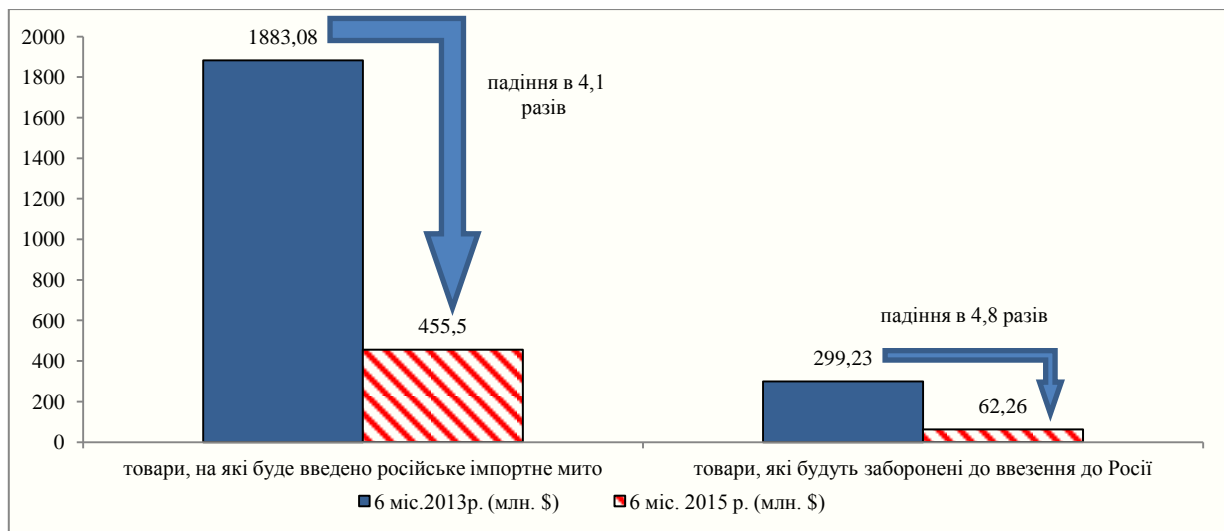

Рис. 3. Експорт українських товарів до Росії, щодо яких будуть застосовані імпортні мита чи повне ембарго з початку 2016 року [8].

Якщо розглянути питання більш детально, то припинення експорту чи його значне падіння спостерігається практично за усіма товарами до яких з початку 2016 року буде застосовано імпортне мито з боку Росії (рис. 4). Повністю припиненим уже зараз є експорт товарів кондитерської, молочної, плодоовочевої та інших галузей харчової промисловості. Втрачаються рештки ринків хімії, приладо- та машинобудування, легкої промисловості.

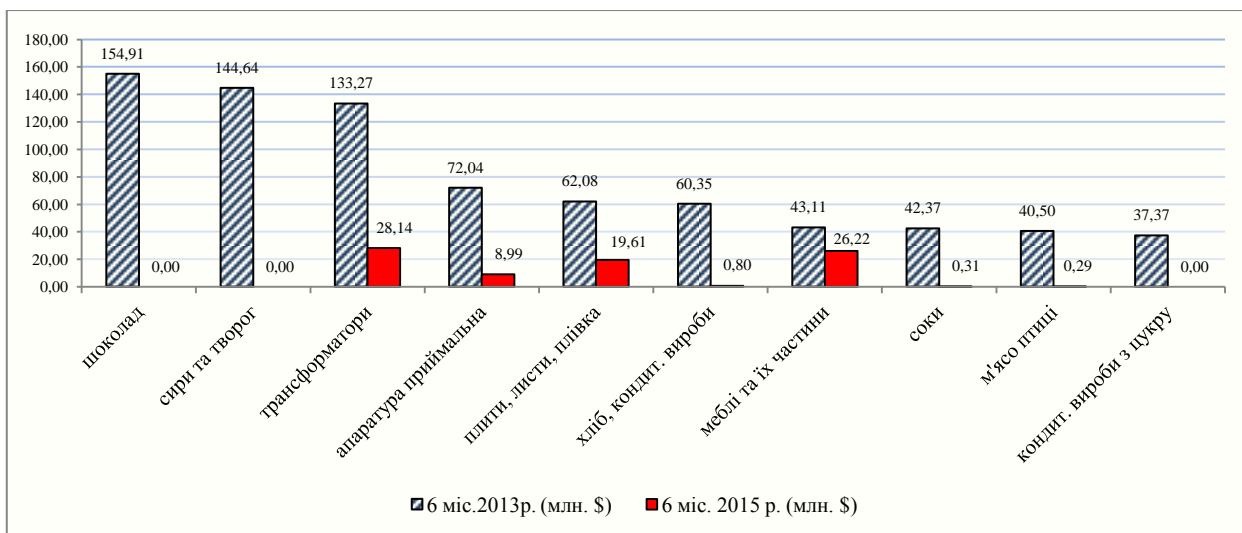

Рис. 4. Топ-10 товарів українського експорту до Росії, на які з 01.01.16 р. буде введено імпортне мито [8]

В супротив загальним спадним тенденціям йде лише експорт української свинини та яловичини (рис.5). Проте зважаючи на мізерність по відношенню до зовнішньої торгівлі обсягів експорту й незадоволеність внутрішнього попиту на м'ясну продукцію в Україні, заборона експорту до Росії практично не відіб'ється на галузі виробництва.

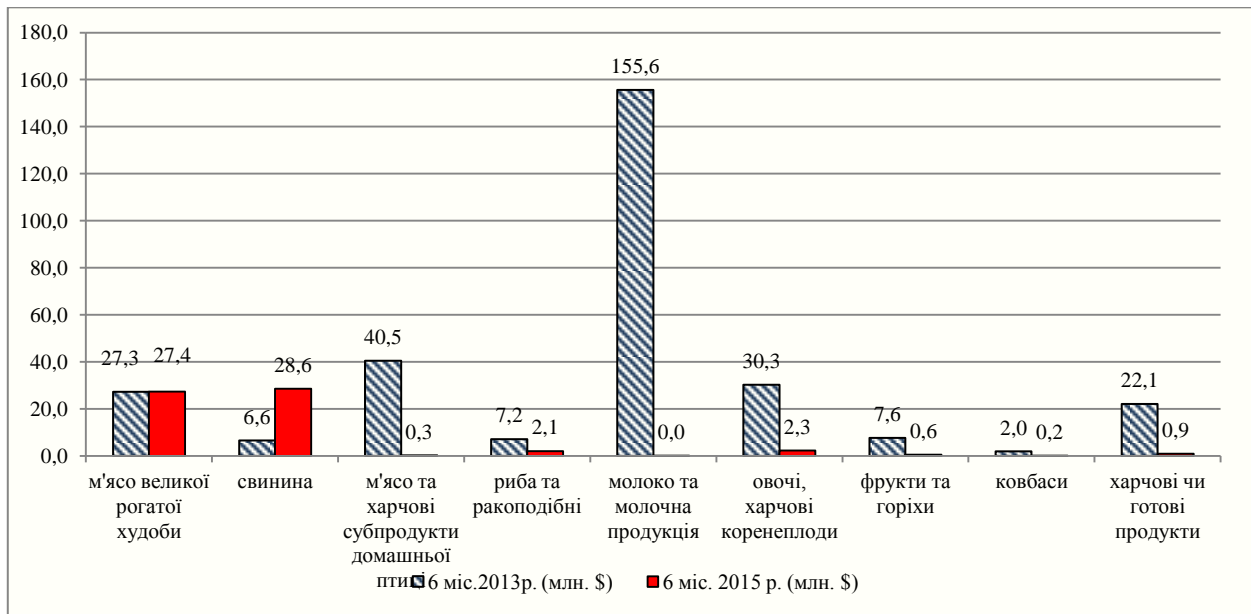

Рис. 5. Експорт українських товарів, які з 01.01.16 р. будуть заборонені для ввезення до Росії [8]

Разом з тим, навіть якщо по окремим товарним позиціям українського експорту до Російської Федерації у будь-який час відбудеться зростання ввезення відповідного товару у такій збільшеній кількості, в абсолютному або відносному виразі до російського виробництва, і на таких умовах, що завдає або загрожує завданням серйозної шкоди галузі російського виробництва, російський уряд вправі вжити заходів регламентованих статтею XIX ГАТТ «Надзвичайні дії щодо імпорту окремих товарів» й Угодою про захисні заходи СОТ [9; 10]. Указане право застосування захисного законодавства і процедур СОТ закріплюється в рамках СНД навіть самим Договором про ЗВТ СНД від 2011 р. (пункт 1 статті 8), проте лише при умові об'єктивного та неупередженого застосування указані норми будуть сприяти налагодженню цивілізованих торговельно-економічних відносин.

Висновки. Як наслідок, несуттєві для зовнішньої торгівлі обсяги товарів, що залишилися, свідчать про мінімальні потенційні загрози для української економіки, пов'язані з введенням мит чи продовольчим ембарго з боку Росії. Більш того, вказане вище свідчить про надуманість проблеми реекспорту й витіснення українських товарів європейськими на російський ринок висунутої російським урядом. За подібних темпів руйнування, під великим питанням лишається взагалі існування будь-яких торговельних відносин з РФ.

Список використаних джерел

1. О введении ввозных таможенных пошлин в отношении товаров, страной происхождения которых является Украина : постановление уряду РФ від 19.09.2014 р. № 959 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://government.ru/media/files/1dG08nzgoEE.pdf>.
2. Договір про зону вільної торгівлі : міжнародний документ від 18.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
3. О введении ввозных таможенных пошлин в отношении товаров, страной происхождения которых является Республика Молдова : постановление уряду РФ від 31.07.2014 р. № 736 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://government.ru/media/files/41d4f6cb7402068ecc9c.pdf>.
4. О внесении изменений в постановления Правительства Российской Федерации от 7 августа 2014 г. N 778 и от 31 июля 2015 г. N 774 : постановление уряду РФ від 13.08.2015 р. № 842 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rg.ru/2015/08/17/syr-dok.html>.
5. О внесении изменений в постановление Правительства Российской Федерации от 7 августа 2014 г. № 778 : постановление уряду РФ від 20.09.2014 р. № 830 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://government.ru/media/files/41d4fd237c91ea4213b0.pdf>.
6. Угода про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав: міжнародна угода від 20.11.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Офіційний сайт Центрального банку Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cbr.ru/>.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Генеральна угода з тарифів і торгівлі : міжнародна угода від 30.10.1947 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Угода про захисні заходи : міжнародна угода від 15.01.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.